

Z ZAVJEJENJE IN SVET I E D E N S K A R E V I J A

Š. EV. 20.

KNJIGA 23.

(LETO XII)

V LJUBLJANI, 16. MAJA 1938

JUTRANJI POZDRAV

SVETLOBA – NAŠA POMOČNICA

POGLAVJE O IZKORISČANJU NARAVNIH SIL

Odkar je postala naravoslovna veda eksaktna znanost, torej od Keplerja in Galileja, Newtona in Huygensa dalje, je postajala svetloba čedalje bolj osrednji problem fizikov. Danes je svetlobna fizika tisti del naravoslovnih znanosti, ki se more ponašati z največjim številom dogodkov. Za svetlobo seveda ne smemo imeti samo vidnega žarenja, samo žarkov sonca in zvezd, temveč vse vrste valovnih gibanj, ki dajejo svetlobo, toplotno ali sploh kakšno drugo silo.

Odkar smo se naučili meriti valove in beležiti valovna gibanja, lahko govorimo o raznih svetlobnih pojavih, urejenih po valovnih dolžinah. Lestvica barv, ki jo pričara prizma iz belega sončnega žarka, ta »spektrum« predstavja območje »vidne svetlobe«. Te barve, ki so si različne po valovni dolžini in številu nihljav, se razprostirajo od rdečega do vijoličastega. Pred rdečim pa leži območje »infrardečega«, ki ima predvsem toplotne lastnosti. Za vijoličastim se prične najprvo »ultravijoličasto«, ki ima predvsem kemične učinke. Infrardeče in ultravijoličasto okvirjata torej kot nevidna svetloba lestvico vidne svetlobe. Če si pa zamisljamo trak vseh valovnih dolžin, torej spektrum, ki ga oddajajo žareča telesa, še daleč preko ultravijoličastega, potem se pojavljajo nove valovne dolžine, nova števila nihajev, to so Röntgenovi žarki in žarki gama, ki jih poznamo komaj 40 let. Pred toplotnimi žarki so svet elektromagnetski valovi, ki so, kakor vemo, podlaga brezžične tehnike. S tem smo obsegli vse območje valov, ki se z njimi danes bavi svetlobna fizika in ki jih izkoriščajo posebne tehnične panoge.

Umetna dnevna svetloba

Od trske preko sveče, oljevke, plinske svetlobe do električne žarnice se je razvijalo izkoriščanje svetlobne sile. Poleg starejše žarnice, ki predstavlja »temperaturni žarilec«, ker daje tu električno ogreta nitka svetlobo, imamo danes že »luminiscenčne žarilce«. Tu se v ceveh kovinske pare razžarijo z električnimi sprožitvami. Praobljka teh žarilcev je neonova cev, ki zvečer tako čudovito osvetljuje poslovne ulice. V tej tlini povzroča prehod električnega toka skozi plin mehko, pe-

stro žarenje tega plemenitega plina, ki ne more nikoli zgoreti. Toda pravi luminiscenčni žarilci so cevi na kovinske pare. Te naj bi ne rabile kakor neonove cevi samo za reklamne namene, temveč naj bi dajale pravo, močno razsvetljavo, česar neonove cevi ne zmorejo. Tlinke na kovinsko paro vsebujejo poleg neona še natrij ali živo srebro, ki se v trenutku električne sprožitve v cevi spremeni v paro in zažari na zadnje zavoljo potovanja in udarjanja kovinskih delcev. Svetloba kovinske pare je dovolj močna, da prekosi temeljno barvo neonovega žarenja. Svetilka na natrijev plin žari večinoma enobarvno rumeno. Živosrebrna žarnica sveti malo bolj pisano. Toda te svetlobne vrste lahko na primeren način pomešamo, tako da nastane lepa dnevna svetloba. Najbolj razvita oblika umetne dnevne svetlobe je danes neofanska svetloba. Tu izključni kemična preparacija stekla z neodimovim oksidom vse rumene učinke, ki motijo in ustvarjajo pravo dnevno luč. Moderna razsvetljevalna tehnika je vsekako našla primerne načine, da je ustregla vsem raznolikim zahtevam glede svetlobe. Danes že lahko smatramo, da je starejša žarnica na nitki premagana in da jo je nadomestila plinska žarnica.

Na poseben način izkoriščajo svetlobne učinke v fiziki kemiji, mineralogiji in medicini, odkar sta Bunsen in Kirchhof pred kakšnimi 75 leti odkrila »spektralno analizo«.

Spektroskopija in fluorescenčna mikroskopija

Ker oddajajo žareča telesa, plini, itd. določeno svetlobo, ki daje po prehodu skozi prizmo (ali »mrežo«) določni barvni trak ali trak barvnih črt (črtni spektrum), je mogoče kemične prvine spoznavati po njihovem spektru. Za analitično kemijo, ki raziskuje sestavo snovi, je ta spektralna analiza nad vse pomembna. Naučila nas je odkrivati celo nove prvine, ki so bile s svojimi črtami zastopane že v sončnem spektru in ki so jih pozneje po spektralno analitični raziskavi zemeljskih snovi odkrili tudi tu. Danes imamo celo medicinsko spektralno analizo, ki more določati po kakovosti in količini silno majhne množine kovin,

ki povzročajo motnje n. pr. v človeških pljučih in obistih. Za istim smotrom stremi danes »fluorescenčna mikroskopija«, ki izkorišča dejstvo, da se snovi, ki jih obsevamo z ultravijoličasto svetlobo, v skladu s svojo različno vrsto različno zasvetijo, fluorescirajo. S pomočjo te različne fluorescence razločuje kemik, mineralog pa tudi biolog celo najmanjše količine različnih snovi.

Prosevanje notranjosti kovin

Sem spada tudi Röntgenova optika kristalov, ki so jo uvedli pred četrto stoletje Röntgenovi žarki, ki prodirajo skozi kristale, pobudijo atome do nihajev, ki se v tej smeri paralizirajo, v drugi pa ojačujejo. Na zaslonu ali fotografski plošči nastanejo na ta način raznovrstne temne ali svetle interferenčne pege, ki jih razlagajo kot podobo notranje ureditve kristala. Vsak kristal daje takšno posebno svojo podobo, ki je važna za naše znanje o notranjosti kristala. Naše znanje o notranjosti vsakovrstnih tvoriv, posebno kovin, ki kažejo v svoji notranjosti vedno neko kristalno strukturo, se je zato silno povečalo. Znanost o tvorivih brez teh »Lauejevih diagramov«, kakor se imenujejo te podobe po svojem odkritelju, danes ne more več biti. Nad vse važno je bilo spoznanje, da prodirajo Röntgenovi žarki različne kovine oziroma različne kovinske gostote različno globoko ali intenzivno. Z Röntgenovimi žarki nam je zato mogoče spoznavati vsakovrstne napake v kovinskih kosih, ki bi jih na zunanost in z drugimi pripomočki drugače ne mogli ugotavljati. To pa je povečalo zmogljivost in zanesljivost naših strojev. To prosevanje tvoriv pomeni vrhunec tehnične uporabe Röntgenovih žarkov, ki se je začela s prosevanjem človeškega telesa in omogočila s senčnimi učinki za Röntgenove žarke manj propustnega okostja ali notranjih organov moderno »Röntgenovo diagnostiko«.

Medicinska optika — biofizika

Da je svetloba zdravnikova pomočnica, je vedel že Hipokrat, ko je 500 let pred našim štetjem skušal zdraviti s svetlobnimi žarki. Prava »svetlobna terapija« pa obstoji komaj kakšnih 60 let. Najprvo so z ultrardečim in ultravijoličastim dosegli zdravilne učinke.

Svetlobna terapija je v tesni odvisnosti od moderne svetlobne tehnike. Svojo pravo dobo je čakala tedaj, ko je uspelo zgraditi umetne vire ultrardeče (infrardeče) in ultravijoličaste svetlobe z maksimalnim izžarevanjem. Ker je izkušnja učila, da je sončna svetloba posebno zdravilna, je šlo za to, da zgradijo svetila, ki bi bila sončni svetlobi podobna. Moderne obločnice in živosrebrne svetilke, ki izžarevajo kakor sonce tako dolgovalovno (ultrardečo), kakor kratkovalovno (ultravijoličasto) svetlobo, so posebno pripravne za namene svetlobne terapije. Seveda je tu treba dobiti pravo odmero svetlobe, kakor za Röntgenove žarke (n. pr. v primeru rakastih tvorb), kajti ta svetloba utegne sicer škodovati. Tu pa mora znanost še marsikaj raziskati in izpopolniti. Vsekako so v Nemčiji že do danes z zdravilno svetlobo z najboljšim uspehom obravnavali 65.000 bolnikov, ki so trpeli za kožno tuberkulozo. Isti pomen dobiva obsevanje tudi za rakasta obolenja.

Fotografija

Skoraj odveč je tu opozarjati še na kemične učinke svetlobe, ki so nam ustvarili moderno fotografijo. Kaj fotografija v modernem svetu vse pomeni, bi bilo tudi odveč opisovati. Amaterska, znanstvena, vojna, tiskovna in filmska fotografija pomeni neizčrpen vir zabave in koristi. Brez fotografske diagnoze si danes niti zdravilne vede ne moremo več misliti.

Po razpravi M. Benseja - kj

E. Ackermann; ON IN ONA

DEJTE DRATOVAT!

ANDREJ DEBENAK

ZBile, ki so poslednja postaja železnice Frydlant-Bila, prihajmo za nedolgo k obmejnemu stebru, kateri nam naznani, da se odtod dalje na vzhod to imenuje Slovaško, ali kakor oni pravijo Slovinsko in da se tu preneha praviti za naš »da« češki »ano« in začenja praviti po slovaški »kaj«.

O problemu sorodnosti in mešanosti jezika more potnik svobodno razmišljati, ko prehaja moravsko-slovaško mejo. Hodili smo iz Bile preko nizkega grebena proti Čadcu. Srečalo nas je dete in pozdravilo: »Dobry deň!« Toda po petih minutah zaslišimo iz drugih otroških ust: »Dobry deň!« s tako lepim ñ (nj), da smo se nehote zagledali in videli daleč za nami beli obmejni kamen.

Od kamna in od tu je diven razgled. Zadaj se modrijo Beskidi, pred nami razširjena leži »zem drahá slovenska zem«. Tam-le je poslednji, živo poslikani domek, z njegovega podstrešnega okna se smeji siredki; tu pod vrhom pri cesti vrsta lesenih koč s streho kakor holandska čepica, ki se sklanja nizko k zemlji in ki spredaj štiti vršičke hišnega čela z upognjenim izstopom. Pred prvo kočjo obrača seno gladko obrit starček z dolgimi lasmi do ramena v kratkem kožuhu brez rokavov, ki nič ne greje, »saj je volna na ven«.

Po cesti stopata k nam dva drátenika (piskroveza) z okroglima klobukoma. Prehitita nas s pozdravom, kajti poznata svet in dobro vedenje.

Povsod so same ženske in otroci. Na poljih, na travnikih so ženske, tudi iz cerkve se razgrnejo skoraj samo ženske.

Kje so moški? Raztepeni v svetu, največ od njih jih je drátenikov, pa tudi za drugim delom se poganjajo, da tu in tam pošljejo kako krono, navadno pa zaslužek vzamejo s seboj, ko se vračajo pred zimo v svoje domove. Navadno kupijo nekaj platna za srajce, ženi in otrokom kakšno malenkost, troho moke, kave in sladkorja, zlasti pa koroze, s katero dočakajo novega krompirja. Ako ga vprašate, zakaj hodi po svetu in ne oskrbuje svojega gospodarstva, vam odvrne, da so pri njih le gore, da doma uspeva le oves in krompir.

Ko bi se mogel enkrat na dan najesti kruha!

Živi pa tudi v svetu siromašno, skraj le od kruha; piskroveštvo mnogo ne donša, gospodinje nimajo več toliko lončenih loncev in je zato že v nekaterih vaseh popolnoma prenehalo. Tisti, ki zmorejo nekaj premoženja, so skupno z nekaterimi tovariši udarijo od doma, navadno v Ostravo, Brno ali Prago. Uredijo si delavnico in že delajo. Izgotavljajo lijake, žlice, smetišnice; iz žice pa pasti za miši, podstavničke za likalnik, razne košarice in drugo drobnarijo.

V gostilni se radi pobahajo s kakšno tujo besedo, nemško, francosko, rusko ali drugo. Včasih hodi z očetom po svetu tudi sin, da se priučji piskroveštva. Toda razmere se tudi njim boljšajo v svobodni državi in mali piskrovezci hodijo v šole, ne v madžarske, temveč v slovaške.

Na križiščih cest srečujemo prečesto znamenja in križe, kakršnih ni na Češkem in na Moravskem, od enega ramena križa k drugemu se pne polkrogovita streha, kapečice in križi pa so opleteni z vencji in šopki.

Ločili smo se trajno z gorami in gozdovi, preštevilnimi jagodami in malinami. Prvič v življenju sem videl trate, ki so se v resnici rdečile kakor v pravljici o dvanajstih babjih mesecih.

Tudi Maruško smo tu srečali. Bila je majcena, drobnata, šestletna. Vračala se je s kupčijskega pota, iz nekega mesteca je bežala, morebiti z vrha. Prodajala je tam maline in nesla domov dve kroni. Dali smo ji tretjo in si kupili zanjo njeno zgovornost in prijateljstvo. Da imajo doma glad, je rekla. Rada hodi v šolo in dobro se uči. Tudi o Jugoslaviji je že slišala. Verovali smo temu, ker je imela velike in zvedave oči. Bila je kakor Vrbova Madlenka.

Sprejela nas je ravnina z dolgo, belo cesto in z bistro hladno rečico. Cesta je tekla skozi neskončne vasi, zidane po nemškem vzoru, namreč v dveh vrstah domovi vzdolž ceste. Najdaljša izmed vasi je bila Turzovka.

V snažni vaški gostilni smo bili hitro vkup.

»A, tam od Bosne je páni!«

SLOVAŠKA NEVESTA (župa
lptovská)

Gostilničar je bil namreč med vojno z našimi Bosanci v isti četi na soškem bojišču; v Ljubljani pa je dolgo ležal kot ranjenec.

Ko mi je to pravil, se je preko mize čisto do mene nagnil, stisnil drobne oči, kakor bi se hotel vsega še enkrat spomniti. Za poslednjo hišo smo se utaborili na bregu Kisuca, ki ima zeleno vodo, po njej te, pravi pesem, boli glava in srce.

»Kysuca, Kysuca,
zelena vodička,
keč sa ta napijem,
boli ma hlavička.

Boli ma hlavička,
srdca polovička,
pre teba, duša ma,
siva holubička.

Tam v Turzovki smo že videli čista okna s cveticami, urejena dvorišča, rejene črede in korenjaške, zale ljudi. Pili smo tam izborno mleko iz snežnobelih piskričev in nedohajali odganjati od sebe velike jate gosi, ki so se do neverjetne daljave pasle na ravnini vzdolž Kisuca.

Ves kraj učinkuje z vtisom rednosti in kulture. Ni v njem takih ubož-

cev, kakršne smo srečavali ob meji.

K večeru se v teh dolgih vaseh zbirajo zagoreli občinski »politiki« k debatam na hišnih pragih. Po napisih na domih in plotih zveš, kdo ima tu svoje somišljenike in volilce.

Pozimi imajo ženske dosti časa za našivanje in pletenje čipk. Svoje može, otroke in deteta v plenicah ozaljšajo od kožuha in klobučevinastih golenic prav do čeveljčkov in povojev. Toda same na sebe že nekoliko pozabljajo in hodijo v tiskanih tkaninah.

»Zakaj?« vprašamo. Dajo nam odgovor, o njem resnično ni mogoče debatirati. Noša je tako nepraktična!

Mračilo se je že, ko smo prišli do mesta. Dober dojem slovaškega vzhoda zastirajo ulice z nemškimi, madžarskimi in židovskimi tvrdkami. Bila je sobota, iz krčem so do nas prihreščali v vinu namočeni glasovi in madžarsko vpitje. Iznova in iznova so se valili tja gosti, zamračeni, v zakrpanih sukňah. Nesli so tja svoj tedenski prisluzek onemu, ki so mu dolžni večje vsote z visokimi obrestmi in ki ga tako potolažijo, da jih ne požene na boben. Bilo mi je žalostno. Morebiti sem se napil Kisuca? Na kaj drugega bi potnik in tremp mislil v Žilini, kakor na prerojeno dobo Slovaške? Sicer bi se bil rajši poklonil znamenitostim, pregledal glavne ulice in mestne nasade, utekel iz te sopare nekam k Váhu, ki se — dober kakor starec Don — razliva na široko v tej ravnini?

Váh teče tu po malem, niti se prav za prav ne zdi, da v resnici teče. Pasejo se pri njem velike črede konj in ovac.

Nad reko na skali, oddaljeni 20. stoletju, štrlijo spomeniki romantičnega, blodečega junaštva: razvaline gradu. »Tam okolo Strečna cesta nebezpečná«, pravi pesem. Ni bila nevarna, temveč čudovito lepa. Gledali smo z nje k Váhu, da-li se tam v resnici ne kopljejo vile v belih plahtah, da-li tam na teh travnatih parketih ne plešejo divje in nevarno.

Nismo imeli sreče, vile niso prišle. Le konji so rzali in ovce zvonile. Nekje daleč se je oglasila monotona melodija.

Stari, rjavi Váh nam je bil veren tovariš pri nadaljnji poti. Spremljal je brezskrbno naš vlak vse k Liptovskemu sv. Mikulaši, kjer smo izstopili, željni podzemskih krasot Demänové. K Demänove vozi dnevno nekolikokrat avtobus iz Liptovskega sv. Mikulaša.

Cesta, ki je tu tako bela, spremljana od srčite mrzle reke donornice, se svija

kakor gad skozi morje gozdov in skozi doline med visokimi vrhi. Čim dalje gremo, tem bolj se dolina stesni, stiska, tem bližje in višje so gore okrog nas in pred nami; dokler se nam skoraj že v poslednjem zavoju ceste ne pojavi panorama Dumbira s sledovi večnega snega. Zdi se ti za trenutek, da si tu na koncu sveta in da za to pokončno steno pred teboj ne more biti že nič več, kvečjemu morebiti cesta do neba. Na tem prostoru blizu človeških prebivališč, katera so toliko podobna Hiši pod gorami*, smo postavili ognjišče. Zamislili smo se nad prizadevanjem Némcove o zblízanju intelektualnega sveta s koprnenjem divjine. Uspela ji je ta težnja, edino kar je resnica!

Tu nas že opozarja znamenje, da se bližamo cilju svoje ceste. Gostilna pod jamo nas vabi z zapeljivimi obljubami, toda premagamo se in stopamo še nekoliko minut po stezi na levo. Pridemo do vhoda kopnikovih blodišč demänovskih. Kupimo turistične vstopnice po 8 Kč, izbiramo si razglednice in ščitke na palice, ki so postali že naša strast. Ko nam je skrbni vodnik odprl, smo vstopili zamotani v plašče, volnene jopiče, šale in čepice pod zemljo. Po serpentinah stopamo k podzemskemu toku Lučanke mimo Paseče ovce v Veliki dom, najrazsežnejši prostor, 80 m dolg, 50 m širok in 12 m visok. S sten visijo mali kapniki živo rubinasti, pa veličastna skupina rumenih in belih kapnikov ter množica rožnatih glavč okamenelih cvetač. Beli so slabokrvni, na nje kaplja premalo vode, ti voščeni tam pa so že mrtvi, voda si je našla nova pota, nje marljivost je tu prenehala in kje drugje ustvarja apnencem nove ploskve, preziduje stare, napredujoč zelo polagoma, za 1 cm³ v tisoč letih.

V teh bajnih prostorih misliš na človekovo življenjsko dobo in na večnost.

Apnec je s primesjo železa tvoril tu divno rjastorožnato zabarvanje. Na najvišji stopnici sedijo pritlikavi stalagmiti, eden od njih je kakor mati z otrokom, drugi zraven v podobi gnezdečih orlov. S stropa se zliva ogromna gmota lustra, z njega se stekajo bleski vodni tračiči, kakor bi bruhalo vodo v jezero na dnu doma; voda ima tu modrozelen odsev. V njej vidimo kakor v zrcalu vse to, kar

* Chýše pod horami je povedka Némcove. Hiša stoji v naročju Dumbira, v njej stanuje Medvčdovi, lovci na medvede. K njim zaide mlád izobraženec iz Prage, seznaní se z njimi in oženi s cvetom te divjine — s Ketuško. Tako dokazuje možnost zblízanja áveh vrst.

nudi očesu strop in stranske kulise. Ozek hodnik se razširi v dvorano, znova se steka in širi. Deroča voda doni in bobni v svojih divjih kadencah. V jami Těsnohlakovi šepčemo o nesrečnem pisatelju knjige »Demänove«. V Kuličkovem domu ležijo na dnu izpreminjajoča se jezera kroglice, izbrusila jih je voda iz kapniških odkrhkov. Prevesimo se nad globok prepad, nad nami visi na kapnikih gruda. Najboljša kiparjeva roka ne bi ustvarila oblik, kakor so produkti apnenčeve vode. A Janáčkova jama, ki je z mirom svoje počasno tekoče vode inspirirala uho in srce moravskega skladatelja, zapusti v nas otožnost, ker sem več nikdar ne pride sanjat in stvarjat avtor »Její pastorikyně«.

PRITLIKAVI POPEVKAR

Jules Sirveaux, o čigar nepričakovanem prostovoljnem begu iz življenja so te dni mnogo pisali pariški dnevniki, se je rodil leta 1882. v departmaju Haute-Saône. Deset pomladi je doživel kot popolnoma normalen, celó zelo živahen in brihten deček. Nenaden padec pa mu je povzročil take organske motnje, da se potem telesno ni nič več razvijal: ostal je vse življenje majhen, droben pritlikavec — le nalm Delphin, ki je bil vsemu Parizu znan kot izvrsten chansonnier (pevec, pesmar veselih popevk in duhovitih zbadljivk), predvojnimi Parižanom pa tudi kot spreten igralec.

Mali Delphin je nastopal z velikim uspehom v kabaretnih Chat noir, Quat' Zarts, Noctambules, Cigale in Scala, kjer je v kratkih revijah prednašal tuje in lastne chansone (v lahkem, melodioznem slogu uglasbene liríčne in satirične pesmice), ki so se potem često bliskovito razširili po Babilonu ob Seini.

Višek svojega gledališkega ustvarjanja je dosegel v Maeterlinckovi vilinski igri »Modra ptica« (Bernotov slovenski prevod je izdala Učiteljska tiskarna), v kateri je pri pariški premieri (1909) in potem še mnogokrat nedosegljivo igral dečka Tylila, vlogo, ki je bila kakor nalašč pisana zanj.

Pred smrtjo je pritlikavi Delphin v svojem liliputansko opremljenem stanovanju na list iz šolskega zvezka napisal Pascalovo misel: Ljudje so samo zato tako nesrečni ker ne znajo ostati doma in počivati. P. K.

Skopuhov ne smemo zamenjati z oderuhi Sicer je res, da hočejo prvi in drugi zaslúžiti, ne da bi se bali izgube, toda oderuhi ni vedno skopuh.

Paul Morand

F I Z I K A I N S P O R T

Od leta do leta izboljšujejo sportne rekorde. Že davno se je pojavilo vprašanje o »absolutnih rekordih«, tistih, ki bi jih ne mogel prekiniti noben človek več. Že pred nekoliko leti so ocenjevali 100 metrske teke na četrtr sekunde natančno. Danes jih ocenjujejo že na desetinke sekunde in imamo že električne aparate, ki določajo brzino tekača s stotinkami sekunde. Toda sedaj so nastopili tudi ljudje, ki o točnosti obstoječih rekordov dvomijo. Neki francoski fizik pravi, da vpliva nanje med drugim tudi zemeljska privlačnost, pri čemer pa določa sportnikove uspehe seveda vedno tudi njegov fizični stroj.

Francoski raziskovalec našteva pred vsem celo vrsto majhnih virov netočnosti. Če oddado startni strel n. pr. 15 m daleč od tekača, ga čuje ta šele štiri stotinke sekunde pozneje, nego ga zabeleži s starterjevo pištolo zvezana ura, ki registrira startni čas. Drug primer: Jasnó je, da ima top, ki ga izstrelijo na vrhu gore proti dolini, večjo nosilnost nego isti top, ki ga izstrelijo v dolini. Isti pojav, čeprav silno zmanjšan, dobimo, če leži metni kraj metalca diska ali kopja zavoljo neravnosti v tleh nekaj višje nego kraj, kamor disk ali kopje pade. Uteži padejo večinoma v kotu 45 stopinj na tla. Pod tem pogojem pridobi atlet, ki stoji za centimeter višje nego kraj zadetka, cel centimeter v razdalji. Če pa stoji mož centimeter nižje nego kraj, kamor utež pade, tedaj je tudi za cel centimeter na slabšem. Pri disku in še posebej pri kopju, ki se v

tla bolj ali manj zapičita, so te razlike v nivoju že pomembne, zlasti ker stremijo za tem, da bi se rekordne številke ugotovile na tri milimetre točno. Izkušeni metalci kopja tudi prav nič ne skrivajo, da bi zavoljo neravnih tal in to celo na terenih, kjer gre za svetovna prvenstva, pri metu na ta način ne pridobili ali izgubili do 15 centimetrov.

A še večji in celo največji pomen imajo viri pomot, ki se porajajo zavoljo spremembe v teži v zvezi z zemljepisno širino. Teža je, kakor vemo vsi iz šole, odvisna od zemeljske privlačnosti. Ta privlačnost pa ni na vseh točkah zemlje enaka. Utež 1 kg tehta v Bordeauxu, mestu, ki je enako oddaljeno od severnega tečaja in od ravnika, res 1000 g. Isti utež pa tehta na severnem tečaju 1002 g in na ravniku 997 g. Kako je to mogoče? To je mogoče zavoljo tega, ker je zemlja ob tečajih malo sploščena, tako da so tu predmeti središču privlačnosti naše zemlje najbližji. Razen tega pa so vsi predmeti na zemeljski površini podvrženi sredobežni sili, ki je v zvezi z vrtenjem naše zemlje. Ob tečajih je ta sila enaka ničli in največja je seveda ob ravniku.

Sedaj bomo lahko razumeli, da bi Jack Torrance, ki je vrgel v Oslu 7.5 kg težko kroglo 17.40 m daleč, isto kroglo z isto silo v New Yorku ali v Rimu vrgel 27 mm bolj daleč. Tega sicer v New Yorku ni storil, toda teoretično je možno, da bi storil. V Madrasu, torej v Indiji, bi bil celo za 5.5 cm na dobičku in to je že dosti. Pri metu kladiva in kopja pa so razlike še večje. J

PRVI BIK NA TAHITIJU

Tahiti je danes evropsko olikan in blažen otok je zgubil preneki čar. Avti drčijo po cestah. Zelene doline so pokrite s čedami krav in koz. Za kraljice Pomaréje, namreč ob početku XIX. stol., je bil na otoku razprostrt edini četveronožec — gozdni prašič. Poleg ribe je bil glavna hrana domačinom.

V svojem »Potovanju okoli sveta od 1800 do 1804« pripoveduje angleški raziskovalec John Thurnbull, da je trgovska ladja »Nautilus« izkrcala prvi vzorec govejega plemena. B'l je biček španske pasme, poslan v Port Jackson iz Hawaija. A med vožnjo je toliko trpel, da so ga morali iz ladje spraviti. Tedaj ga je bila sama kost in koža. Vendar neki misijonar ga je odkupil od kanitang.

Prišedši na zeleno si je žival skoraj opomogla. Postal je strah in groza domorodcem, na katere se je zaletaval z naperjenimi rogmi. Človek bi bil dejal, da ga posebno veseli, plašiti črnce, kajti nasproti Evropcem je bil krotak in poslušen.

Domačini, slabo podkovani v prirodopisu, so ga imenovali: »booa a tora«, to je »prav velik pujs«. Ali nasproti Angležu so ga opisovali kaj površno: čeprav so posnemali njegovo mukanje in z dvema palicama pred glave predstavljali njegove roge, jih Thurnbull ni mogel razumeti. Šele ko je prispel v Port Jackson, je zvedel, da gre za junca ali mladega bulca. N. K.

R U M E N I P R A H

MILAN KAJČ

Krčmar Vegič se je okrenil od svinjaka in zamrmral: »Ti prekleti cigani!« S pobešeno glavo je odšel čez dvorišče, ob stal za trenutek v gostinski sobi, si natočil tri deci starega in ga malone v dušku izpil. Potem je sedel za okroglo mizo in naslonil težko glavo ob drgetajoči roki. Zdaj pa zdaj so se mu prsti skrčili v pesti, ki bi se sprožile, če bi se nenadno priklopala med vrati temna ciganova glava. Krčmar je bil prepričan, da prašiču nihče drug ni pomešal med sečko igle, nego cigan, katerega je zadnjič, ko je na semanji dan na dvorišču ves predpoldan tehtal teleta in prašiče, nestrpen zapodil. Izpraznil je kozarec, ga nekaj časa obračal med prsti, ga nato trdo, zmagoslavno postavil na mizo in vzkliknil: »Hej, bratci, zdaj pa ste vi na vrsti!«

Popoldne se je napotil k čevljarju v bližnje mestece. O tem čevljarju so govorili vaščani marsikaj skrivnostnega, ženice pa so se celo križale pred njim. Ko je stopil Vegič v nizko, temačno delavnico, je najprej pretipal z očmi vsak kot. Potlej je pomignil vajencu, sklonjenim nad čevljev. Prebrisan čevljar rdečega, zapitega obraza je takoj razumel namig, se dvignil s trinožnika, odložil šilo in poslal vajenca po drva, dasi jih je bilo med krevljastimi nogami starega štedilnika naloženih dovolj.

»Ali imaš še kaj rumenega prahu?« je nedolžno vprašal krčmar.

Čevljar ga je nezaupno pogledal, ko je pa Vegič omenil: »Kadar boš žejen, se kar oglasi pri meni!« so se mu zasvetile oči. Urno je izginil za vegastimi vrati. Vegič je še zaklical: »Pa ne prehudega!« Potem je začul cviljenje, kakor da po dolgem času kdo odpira staro omaro, in že se je prikazala čevljarjeva drobna, sključena postava, z zavitkom v žilnati roki. »Pa ne ovadi, kje si dobil!« je rekel tiho. Toda njegove zelenkaste oči so govorile: Oba sva najmanj enako kriva! Krčmar je naglo spravil zavitek, ker so se bila odprla vrata: vajenec se je vrnil iz drvarnice in rekel proti čevljarju:

»Drugi teden pridem pomerit!«

»Dobro, dobro,« je odvrnil čevljar malomarno in se zaradi lepšega dotaknil zmaščene kape.

Vegič se je vračal. Ko je bil zunaj mesteca, je za jagnedi zahajalo sonce. Zmrazilo ga je. Nekaj pa tudi zato, ker si je v duhu predstavljal, kako bodo cigani čez nekaj dni odkopali zastrupljenega prašiča in se začeli z njim mastiti.

Ker je bil vdovec, mu doma ni bilo treba dajati računa o svoji poti. Le preoblekel se je, vzel v kuhinji oster nož, smuknil čez dvorišče, na katero je bil legel mrak, in se ustavil ob poginulem prašiču za sviniakom. Bežen pogled naokrog, nato zarezal vzdolž hrbta, še nekaj zarez in že je nasul vanje rumenega prahu. Bilo je opravljeno. Zalučal je prazni zavitek v gnoj in se zravnal.

★

Megla je že zagrinjala vso vas, ko je ciganka zapuščala taborišče. Malone vsako jutro si je ogledala prostor za vasjo, obdan z jelšjem in smrečjem. Zavrnila je veselja, ko je zagledala premalo zakopano svinjo, in hitela sporočit novico ciganom. Ti so nato dočela zakopali svinjo, da bi ji zemlja odzvela strupe.

Čez tri dni je nenavadno oživelogansko taborišče. Temnopolti možje so odkopali zdaj že rumeno mrhovino in jo zanesli k potoku, da je tekla voda čeznjo. In začela se je borba za najlepše kose ki so jih nato cigani na vejah ocvrli ostalo pa pustili, da bi se prekadilo. Kakor razcefrana rdeča bandera so še nekaj dni potem viseli ti kosi na vejah okrog pogaslih ognjev.

Komaj da se je kdo zmenil za ciganko, ki se je že sredi pojedine zgrudila. Šele ko je vsakdo sam začutil bolečine v želodcu, je prenehal jesti in se opotekal proti šotoru, kjer je jela stara ciganka deliti zdravilna zelišča. Potem so nekateri, ki jim ni bilo tako hudo, pomagali v krčih se zvijajoči mladi ciganki. Ko je ležala na travi in grebla s prsti v zemljo, dokler ni v groznih mukah posinela in otrpnila, se je polotil pisane ciganske družine tak strah, da je nehče celo stekel po zdravniku.

Kmalu se je pripeljal zdravnik in se na vse pretege čemeril: »Zopet ste kakega vruga odkopali!« Nateplo se je tudi dosti vaške dece, ki se je pomešala med cigane, taječe, da bi bilo njih bru-

hanje v zvezi z odkopanim mesom, kajti potem bi bili povrh vsega še kaznovani. Ker je v bližnjem mestecu k sreči tudi bolnišnica, so spravili cigane vanjo in jim izprali želodce. Vse, razen ciganke, so zdravniki rešili.

★

Zdravnikom seveda ni bilo težko ugotoviti zastrupljenja. Bile so preiskave, a ker so cigani tajili — kakor zna to samo cigan — da bi bili odkopali mrhovino, in jim tega niso mogli dokazati, jim ni bilo treba v zapor. Ko so se tudi časniki, ki so prinašali o tem dolga poročila, pomirili, je zadeva po malem zadremala. V veliko zadovoljstvo ciganov in krčmarja Vegiča.

Vse bi bilo po krčmarjevem mnenju dobro, če bi se bil zastrupil cigan, ki je imel na vesti njegovega lepo reje-nega prašiča, ne pa nesrečna ciganka. Tako se mu je pa včasih v noči očitajoče prikazoval nje temni obraz in ga preganjal, dokler se ni šele v svetlobi dneva nekoliko pomiril.

»Zdaj ji itak ni več mogoče pomagati,« je truden zamrmral, če se mu

je kljubovalno zdramil spomin. Toda, saj je imel pijačo pri roki: v njej je ob takih prilikah najhitreje našel pozabo. Zavest krivde pa ga nikoli ni zapustila. Kakor grob je molčal o svojem grehu. Dobro je vedel, da so zdaj na vrsti cigani... »Požgali bi mi hišo, me ubili!« je vztrepetal ob misli na njih osveto. Pa tudi sodnije se je bal. Zato niti svoji ženi — saj dolgo ni vzdržal sam — tega ni zaupal. Čevljar, ki je skraja na račun rumenega prahu redno zahajal sem pit, pa je v Vegičevo srečo kmalu umrl in tako se mu ni bilo več bati priče. Z leti je popolnoma pozabil na svoj greh.

Ko mu je pešal spomin in se brž ni mogel spomniti pripovedke, za katero so ga vnuki prosili, je po malem, s šibkim glasom začel:

»Nekoč je živel krčmar, ki je z rumenim prahom zastrupil ciganko...«

Tedaj še sam ni več verjel, da je bil to on. Šele ko se mu je bližala poslednja ura, si je vpričo kaplana olajšal vest, v kateri je bil čas že malone docela zbrisal sledove krivde.

LILIAN HARVEY

ČRNA SKRIVNOST TAKO BLIZU NAŠIH ŠEG

Naš čoln je plul vzdolž ekvatorskih bregov Angole — pripoveduje J. E. Chable — kar opazim ob čudnem občutju prvo zamorsko vas: koče se odražajo na nebu kakor prsi, medtem ko zamorci nagl ko dlan krilijo z rokami.« Tudi Jos. Conrad je nekje zapisal: »Stik s pristno divjino, s prvobitno naravo in prvobitnim človekom vzbudi v srcu nepričakovan, globok nepokoj.«

Črnci vas pozdravljajo s tem, da drgnejo svoje podplate ob tla, si manejo nos, se dotikajo čela ali poklekajo. Živite z njimi in vsak dan boste spočetka naleteli na čudne običaje, ki vas bodo spravili v zmedo. Kako morejo biti človeška bitja tako daleč od nas? Glejte, kako jedo v slast, posebno kobilice in miši, živalske oči kakor ptičje peruti, noge, vrat in drobje. Z veseljem požirajo surovo ali podivjačinjeno meso, gliste, požirajo gnila jajca, lastavičja gnezda — na tisoče stvari, ki se nam zdijo neprebavne ali ogabne.

★

Pa mrtvaški obredi! Hladno ne morete poslušati tuljenja žensk, ki si parajo obraz do krvi, se potresaajo s pepelom, plešejo srepe pogrebne plese... Nekatera indijanska plemena so mrličje, zavite v palmove liste, devala v drevesne krošnje sušit: nato so ljudje prestrezali v posode septično tekočino, proizvod razkrajjanja. To je dalo silen strup, v katerega so pomakali strelce. Na Fidžih so ob glavarjevi smrti ubili nekaj mladih vojščakov in nekaj srčkanih žen, ki naj bi spremile pokojne-

ga v »bulu« (onostranstvo) Pomislimo še obrede Indov, Parsov, Brahmanov, ki so sežigali svoje mrtvece na grmadah ali jih dajali ptičem za krmo.

In koliko čudnih reči v noši in lepotičenju! Pa ne mislimo, da so le tuji taka nenavadna bitja. Tudi mi smo za koga črnci. Naši običaji so prav za prav tudi bizarni, pa smo jih tako vajeni, da tega ne opazimo. Kaj je normalnejše za pozdrav: odkriti se ali pa roko dvigniti — oziroma se dotakniti čela ali si nos pomencati? Fidžijcu se zdi nad vse nespodobno, ženski roko poljubiti, sam pa izraža svojo nežnost z dolgim smrkanjem. Samoancu se bo naše trkanje s kozarci videlo neprikladno, on pa si po jedi privoščiči zvočno in močno riganje.

Preden se bomo rožali žužkojedom, kobilicarjem, pomislimo, da civiliziranec uživa polže, kameniče ali ostrige, morske pajke, žabje krake in na stotine čudnoliških stvorov. Naši pogrebni obredi bi presenetili Papuanca: čemu si stiskati roke, čemu se oblačiti v črno, čemu metati prgišča prsti v grob, čemu po nekih selih hoditi na pogrebne pojedine?

Preudarite še našo modo: noge pokvečene od preozke obutve, visoke pete, rdeči nohti, umetne obrvi, mičkneni ali velikanski klobuki. Glede vraž: koliko ljudi, ki se bojé številke 13, prevrnjene solnice, razbitega ogledala.

Danes še pogosto osupnemo, toda to čustvo se bolj in bolj gubi. Tajnost gine s sveta. Kmalu ne bo koščka na zemlji, ki nam ne bi bil domač

J. E.

SVETOVNI VISEK V PREVODIH

Med najzanimivejše objave DN spada »Index Translationum«, ki ga daje na svetlo pariški »Mednarodni zavod za duhovno sodelo«, podrejen ženevski instituciji. Doslej so se upoštevali prevodi iz Avstrije, Nemčije, CSR, Francije, Vel. Britanije, Italije, Španije, Danske, Švedske, Norveške, Poljske, Ogrske, Rusije in USA. Kateri pisci se največ prelagajo? Trije od njih prekašajo vse takmece po številu svojih knjig: St. Zweig, E. Wallace in J. London. Od vseh treh so izšli prevodi okroglo v dveh ducatih jezikov. Zweig je zagledal beli dan ne le v franc., angl., ital. in nizozemščini, marveč tudi v

kitaščini, niponščini, bolgar., gruzinščini, v jiddišu, katalonščini, letonščini, litavščini, norvaščini, poljščini, romunaščini, hrv., srb., špan., češčini, madj., ukrajinščini, slov., itd. Za to trojico pridejo v znatni razdalji Pearl S. Buck, Feuchtwanger, Maurois in Th. Mann poleg priznanih pripovedačev kot Dickens in Balzac ali pa seveda klasikov svetovne literature. Svetovni rekord pripada torej Avstrijcu Zweigu, čigar knjige so se sceloma tiskale v Schuschniggovini.

A. D.

SLOVENSKI ROŽ IN NEMŠKI ROSEGGER

Izumitelj »monadologije«, modrijan Leibnitz je nekoč izrekel geslo: »Ni ga imena brez pomena«. Povod za posamezna poimenovanja pa nam je čisto kar neumljiv. Tako si pokojni dr. A. Serko ni bil na jasnem o svojem primku: je li to narečno zapisan Šarko (lisec) ali Žarko? Pa ljubljanski Šerek in dunajski Scherk? Razlaga je tem težja, ker je preprosta etimologija pogostoma nazive po svoje prikrojila. Ko sem razglabal o poreklu Sodražice, se mi je sama po sebi ponujala domneva, da gre za podolžno dolino ali drago, dražico, ki ni na obeh straneh enako obrobjena. Sodražica bi bila napol draga, kakor soržica ni sama rž, sokrvica ni sama kri, kakor je sopraznik pol delavnik. A starejši zapis in še danes živa kočevska oblika razodeta, da je tu prvotno gospodaril Stojdrag, posest pa se je imenovala Stojdražica. Današnje pokolenje sluti v žimaricah selo, kjer kaj pletó z žimo, medtem ko starejši rod še pozna izvorno obliko žigmarice, krščene po Sigmarmju in ohranjene na zemljevidu Sl. Matice.

Koga še ni mikalo zvedeti, odkod »divni Rož«, kakor označuje to podolje Ivan Rozman v brošuri »Naša bol« 1922. ? Dr. I. C. Oblak je v eni svojih koroških razprav brez posebnega prepričanja namignil na staroslov. rožije (grmičevje), iz katerega je pognalo v Pieteršniku: roždže, rožje, rozga.

Stefan Singer je v svojih podlistkih, ki jih je od 1926. priobčevala »Nedelja« in ki so 1934. izšli prevedeni na nemško v debeli knjigi Kultur- und Kirchengeschichte des unteren Rosentales, vzel v misel prostonarodno razlago o Turk'h, ki so ob koncu 15. stol. za svojih vpadov spomladí tod naleteli na obilico rož (talog, taloh, talov, talovje, talovín, talovka, talovnik, manj pravilno telog ali teloh prim. tal = kopen, brez snega). Preprosti človek ne ve, da je kraj že 1171. omenjen kot Ras, in dr. J. Rus navaša že faro Rasek za l. 1296. (Čas 1937/38, 103).

Isti koroški župnik poroča o podmeni nekaterih, ki iščejo v Rožu slov. koren rog (ost, konica), nazadnje pa vsa pojasnila zavrže in se pridruži rožaku Lesiaaku, ki vidi v Rožu keltsko besedo.

★

Keltomanijo, ki je dolgo strašila po krajevnem nazivju, smo dandanes premagali, pribija prof. dr. Konrad Kniely v članku Der Name Rosegger (Tagespost 27. febr. 38). Starokeltski ostanki se pri nas omejujejo na neka rečna in gorska imena. Če bi hoče osvetliti izvor naših dveh naslovnikov naj seže v staroslov. besed'sče. Ko so naši predniki prodrlí v 6. stol. na sedanje področje, so si krčili tla s požiganjem ali sekanjem oziroma z obojim vkup. Iztrebljen kraj v hosti so imenovali raz (raziti, poraziti) ali presekatí (odtod nemško osebeno ime Preisecker), paseka, poseka (nem.

Passeck, Possegerkogel) in na štajerskem prav pogosto: razsek.

Ko je Karel Veliki podjarmil Slovence in Avare so jeli Bajuvari prihajati v Vzhodno pokrajino. Mirno so se priselili med našimi pradedi po értih, po krčéh, krčevinah, lazih, novinah, prelogih, trebežih, rovtih ali razsekíh. S koncem 13. stol. pa se je nemški a skalil v o, zato srečujemo po Knielyju oblike kot Roseck ali Rosseckg (n. pr. pri Knittelfeldu 1434). Sicer pa tudi Korošci ponekod nadomeščajo a z o:

Dina dina dona
boba je pijona

pravi popevka o pijani babi v Kramolčevi zbirki. Razen tega so Bavarci tujko skušali nasloniti na domače izraze: Ross = konj, Rose = roža. Začetni slovanski s prevzemaajo Nemci kot z. Wolfow slovar ti da zglede: Zampelburg = Sempolno, Zarz = Sorica, Zauchen = Suha, Zeier = Sora, Zellnitz = Selnica, Zwettel = Svetla, Zetz = Seč, itd. Toda s med samoglasniki so prevzeli kot ss, končni k pa kot nezveneči glas g.

Ako obvelja Knielyjevo tolmačenje, bomo v gradu Rasegge, sezidanem v 12. stol., ki ga Singer omenja v uvodu svoje Kulturne in cerkvene zgodovine 1934. za Rož (nem. Rosental), videli slovanski razsek ali pa — manj verjetno — samo raz s pomenom »posekovje« (rezati, raziti) in nemški nastavek Egg, brdo. Vendar dr. Kniely je preverjen, da je Peter Rosegger (1843—1918) potomec markomanskih Bajuvarov, ki so se nastanili na slovenskem préserju ali razseku ter po njem dobili svoj primék.

Kdor pa me je spremil dotod, se morda vprašuje, ali je naš Rožkar kaj z Roseggerjem v rodu. Odgovori naj pa moj naslednik.

Niko

TEHNIČNI OBZORNIK

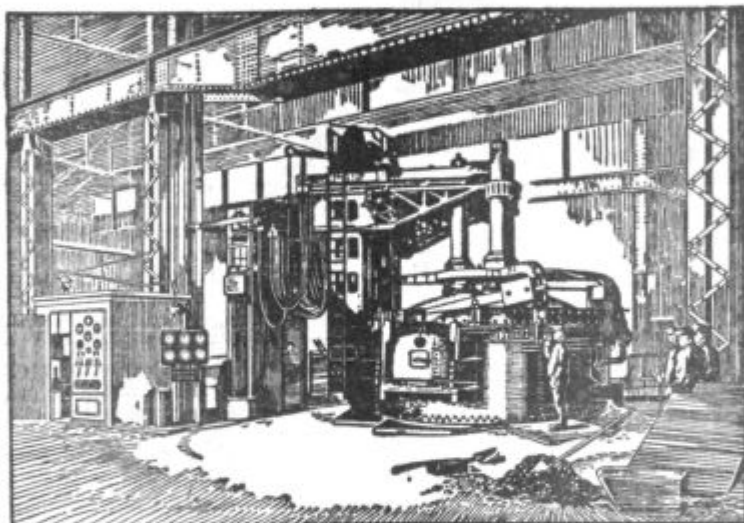
SODOBNA OBLOČNA PEČ

Z električnimi talilnimi pečmi so dobile stare, s koksom in generatorskim plinom kurjene peči resnega protivnika. Da si doslej še niso mogle povsem vtreti poti v prakso, jim je branila draga električna energija. Navzlic temu bo po mnenju strokovnjakov bodočnost njihova. Kajti mnoge vrste jekla, zlitine železa z nikljem in kromom, pločevina za dinamostroje in transformatorje in jeklo za kroglične ležaje so že danes zgolj proizvod električnih peči.

Poznamo dve vrsti električnih peči: obločno peč in indukcijsko ali visokofrekvenčno talilno peč. Ker smo o slednji že podrobneje razpravljali (gl. ŽiS 16. 8. 466), si oglejmo v pričujočih vrsticah zmogljivejšo obločno peč.

nti, deloma obložiti z novo šamotno opeko ter nato počasi ogrevati. Ta precej drag postopek pri električni peči povsem odpade.

V majhnih popravilnicah in livarnah, kjer je treba vsebino peči večkrat spreminiti in kjer poleg tega peč ni stalno v uporabi, se je obnesla »nihalna« obločna peč, ki more sprejeti vase do tisoč kilogramov kovine. Beseda »nihalna« nam že pove, da peč niha, s čimer je doseženo, da se njena vsebina dodobro zmeša. Ker zadošča za pogon talilne peči že napetost 220 voltov in ker traja segrevanje največ poldrugo uro (pri pribl. 300 kilovatih), je taljenje s to pečjo tudi iz ekonomskih oziror priporočljivo. Pri uporabi cenenejšega nočnega toka, pa je spričo vseh njenih prednosti izredno gospodarna. (tma)

Že leta 1979. je iznajditelj dinamostroja W. Siemens zgradil majhno električno peč, v kateri je stalil jeklo. Siemensova peč je bila zelo enostavna. Sestavljena je bila iz grafitnega lonca, ki je vseboval jeklo ter ogljene palice, nameščene v sredini lonca. Med loncem in palico se je stvorila obločna luč, ki je stalila kovino. Čeprav je bil rezultat Siemensovega poskusa zadovoljiv, je bila šele l. 1900 zgrajena prva praktično uporabljena obločna peč. Njej je polagoma sledilo precej novih in večjih peči. Najnovejše obločne peči sprejmejo lahko vase 30 ton kovine.

Vnanjost moderne petnajsttonske obločne peči nam posreduje priobčena slika. V njeni sredini vidimo dovodne kable, ki vodijo električni tok k trem elektrodam, ki so v navpičnih, nad pečjo nameščenih ceveh (tretjo cev zakriva prva). Na levi vidimo stikalno desko in merilne priprave.

Ker električni peč tako zvano »zmrz-njenje« ne škodi, jo morejo s pridom uporabiti manjši obrati mesto talilne peči. Običajna peč, ki vsebuje strjeno kovino, ne »vleče« več. Treba jo je povsem izpraz-

Nadomestki »tehnične krvi« so v industrijskih državah, ki jim nedostaja prirodnih virov nafte že močno v uporabi. O tem nam pričajo zlasti nove tovarne, ki so jih tekom poslednjih let zgradili v Nemčiji, Italiji in Češkoslovaški. Tem državam se bo pridružila zdaj še Niponska. Niponska tovarna bencina bo sprva proizvajala letno 35.000 ton, pozneje pa 100.000 ton sintetičnega gonila. Stala bo 20 milijonov jenov.

Ruski in nemški inženjerji proučavajo že precej časa ležaje iz lesa. Les za ležaje (v Nemčiji bukev, v Rusiji brez) segrevajo ter ga nato stisnejo v izredno učinkovitih hidravličnih stiskalnicah.

Da bi preprečili avtomobilske nezgode, so prepleskali v Ameriki občestna drevesa z barvo, ki se ponoči sveti. Statistično so sedaj dokazali, da je ta način zavarovanja človeku zelo koristen. O koristih barv za drevesa pa statistika molči. (tma)

DOLENCEV JEZIK

Ivan Zorec je v LZ 1921. poveličeval pristo narodno govornico našega stoletnika in pristavil, da je rešil pozabe toliko redkih izrazov.

O tem se preveriš, ako prebrziš samo navedene sestavke, kjer srečaš pojme: zbris = vetru izpostavljen kraj; zastava = dimica, odimno, čad, mrč, višavski dim; glavnja = živ ogorek; pivkast papir = pivniku podoben; britev = žepni nož, zaklepalnik, mihec, kostura, pipec, nožičevka, bezek, popkarica, krivačela, kimek, filec, tolminec; debeli gozd = futale, Hochwald, ki ga Bartel sloveni: visoko, visokoplodni gozd; utrujen do sile = od sile, silo, silno; sprahovec ali devetoviznik — drozg (najlepše poje in ume vse ptice kakor tudi druge živali oponašati); vremenjak = vremenik, barometer; zavrne se proti domu = obrne se, napoti se; kalič = luža, v mojem rojstnem kraju; kalček; strhlina = prepešina; jelen se je nesel proti meni = je stopal (tudi rusko); oprovrgljiv = nasprotujoč; dolg čas me vzame = me sne. Nekateri teh izrazov so prišli v Pleteršnikov slovar samo izpod Dolenčevega peresa, drugih še čaka ta čast. Med njimi je izposojenka celt, prvi izrastek gobe na drevesu, nem. der Zelte(n), ki pomeni prvotno: kurzes plattes viereckiges kuchenartiges Backwerk, 4oglate ploščato pecivo, od korena zelt = razploščiti; prim. Fladen = mlincec, gibanica, in grško platýs = plosk. ploščat.

A. D.

ROMUNSKI ROMAN

V erdeljskem mestu Oradea izhajajoči časnik »Cele Trei Crisuri« je ondan priobčil izpod peresa odličnih kritikov (CH. Adamescu in Gr. Tausan) več esejev o razvoju romunskega romana. Prvi roman »Manoil« je dal D. Bolintineanu (1855). Za njim prihajajo N. Fillimon, Hasdeu, Eminescu, Alexandri, Delavrancea, Vlăhuta in Duiliu Zamfirescu, vendar razen poslednjega nobeden ni napisal več kot en roman in njh slava leži na drugih področjih. Med 1855 in 1900 je v celoti izšlo nekako 60 romanov, od katerih je le desetorica kolikor toliko zaslovela. Cvet romunskega romana se pričinja šele po 1900. Zdaj nastopajo osebnosti, ki imajo širok epski dih kakršnega zahteva ta slovstvena zvrst. Najbolj slovejo Sadoveanu, Rebreanu, Cezar Petrescu. Za dobo 1900—1907 je Adamescu v svoji bibliografiji naštel skoraj 200 piscev s 368 deli. Seveda niso zgolj mojstrovine, toda priznati je, da so mnogi nadarjenci s srečo poskušali očrtati življenjsko sliko romunske družbe, ljudstva, njegovih šeg in navad, njegove psihologije.

k

Nepravilnost in hudoba, revednost in neumnost so bile in bodo vselej najhujše sovražnice vsake velike ideje.

J. Mencinger

FOTOAMATER

Pri razvijanju daljših film
skih trakov v tanku,

torej pri istočasnem razvijanju večjega števila posnetkov, nimaš možnosti, da bi »individualno« obravnaval vsak posnetek. Vmes so posnetki z večjimi svetlobnimi kontrasti, drugi z manjšimi. S primerno izbero in sestavo razvijalca za vsak posnetek posebe lahko dobiš enakomerne, harmonične negative. V tanku, pri razvijanju cele vrste posnetkov pa tega uspeha ne dosežeš brez nadaljnega. Dosegel ga boš, če si vzameš za načelo, da boš v tem primeru brezpogojno uporabljal izenačevalen razvijalec in da boš že pri snemanju osvetljeval motive z velikimi svetlobnimi kontrasti vsaj dvakrat močneje, nego kaže svetlomer.

Kovinastih in lesenih žlic ne smemo uporabljati za zajemanje kemikalij. Biti morajo steklene, iz umetne smole ali podobno.

Na gorskih vrhovih

so v precej meglenem vremenu opazovali, da je za posnetek proti dolini zadostovala osvetlitev 1/4 sek., dočim je bilo treba za okoliške vrhove, ki jih je bilo skozi mrč komaj videti, osvetliti 1/100 sek. Umljivo je, da niti človeško oko niti optični svetlomer nista sposobna premagati takšne svetlobne kontraste v tako kratkem času, kolikor bi ga zahtevalo zaporedno snemanje obeh motivov. Zato nam niti oko niti optični svetlomer tako hitro ne dasta podlage za pravilno osvetlitev. To nam da pač edino zelo dolga izkušnja ali pa zanesljiv električni svetlomer.

★

Fotoklub Ljubljana: V torek in petek običajna članska večerja v klubu. Člane opozarjamo, da si natančno preberejo okrožnico, ki jo dobe te dni v zvezi mednarodnih razstav in sodelovanja v posebni številki »Fotografische Rundschau«, ki izide ob priliki III. mednarodne razstave v Ljubljani. Majniška številka zanimivega in vedno lepega mesečnika mednarodne umetniške fotografije »Galerij« seznanja amatere z novim, zelo preprostim in poceni načinom za srazločitev tonov (Tontrennung), ki si bo gotovo pridobil mnogo prijateljev. Obširen članek govori o rjavem tenenju, uvodni esej, na katerega se nanašajo nekatera dela med sijajnimi dvajsetimi celostranskimi reprodukcijami, pa analizira v lepi obliki področje genov. Zvezke na ogled dobiš proti vplačilu: znamik v vrednosti 5 din na naslov: »Die Galerie«, Linke Wienzeile 48., Wien VI. Za jugoslovanske naročnike velja »Galerija« 145 din letno.

Bogata vsebina najnovije številke glasila čekoslovaških amaterev, »Fotografického Obzora«, je razvidna iz naslovov nekaterih člankov: »Pirokatehin, razvijalec z mnogimi možnostmi«, »Ostrina pri povečavanju«, »Novi filmi za barvno fotografijo«, »Sabbatierov efekt«, ki razlaga zelo zanimiv način snemanja s pomočjo solarizacije, dalje različen drobič. Številka opozarja tudi na novi reprezentativni zbornik čekoslovaške fotografije, ki izide letos ob dvajsetletnici bratske republike v še posebno lepi obliki. Neprekoslivo kakor vedno so celostranske reprodukcije po delih čekoslovaških amaterev. »Fotografický Obzor« velja za nas letno 40 Kč in se naroča na naslov: Praha II., Opatovická 3.

»Der Satrape« objavlja v letošnji 5. številki nekatere dobre, pred vsem pa dobro ilustrirane prispevke k temi »Potovanja«. Opozarjamo tudi na članek o snemanju obrežnih pečlin in snemanju majhnih otok.

FILATELIJA

Novosti iz naše filatelije

Kakor smo zvedeli, se znamke za zaščito otroka zelo dobro prodajajo in so bile zaradi svoje nekoliko boljše izvedbe tudi v inozemstvu še precej prijazno sprejete. Seveda pa ne bodo še dolgo let dosegale takšnega finančnega uspeha kakor švicarske »Pro juventute«, ki izhajajo v enak namen že 25 let in ki so dale samo letos 800.000 šv. frankov čistega dobička, čeprav imajo dosti nižji pribitek kakor naše.

Za 28. maj so napovedane posebne znamke za Aeroklube, za 28. junij pa serija v korist fondu vojnih invalidov. Znamke za bolnišnico v Demir kapiji pa bodo izdane najbrž šele za obletnico marsejskega atentata 9. oktobra.

Novi dopisnici

Pretekli teden smo dobili spet dve novi dopisnici. Pod števil. 88. lahko zabeležimo sivo vijoličasto dopisnico s sliko iz okolice Celja, (kakor števil. 85.) Prvo smo dobili iz Laškega z žigom 4. V. Druga, ki jo registriramo pod števil. 89., ima sliko Vilfanove kočice na Begunjsčici, in je v sivo vijoličasti barvi. Prva je prišla iz Škofje Loke z žigom 6. V.

Tako nam torej manjka v celotnem kompletu, ki je bil napovedan, samo še četrto raznih slik, ki pa očitno še niso prišle v promet ali pa samo v kakšnem manjšem kraju, ker bi jih bili morali sicer zaradi obilnega materiala, ki ga imamo na razpolago, že dobiti. Od treh vrst dopisnic pa imamo šele izvode v eni barvi, v drugi pa jih tudi še nismo dobili.

Avstrijske znamke po priključitvi

Zaradi nedavnih političnih dogodkov v Avstriji, ko je ta država izginila z zemljevida, so začele cene avstrijskih znamk zelo naraščati. Zlasti se opaža naravnost neprirodni dvig cen pri znamki za 10 šilingov s sliko Dollfussa, ki se nerabljen prodaja danes že za petkratno nominalo. Pri tej znamki je takšen porast očitno le posledica spekulacij. Drugače je pri raznih priložnostnih serijah, ki so bile že prej precej drage. Te so v ceni porasle le za 20 do 30%. Tistim, ki teh serij še nimajo, svetujemo, da si jih nabavijo zdaj, ko so njihove cene znosne.

Razstava znamk v Budimpešti

Od 22. do 30. maja bo v Budimpešti velika razstava znamk hkratu z evharističnim kongresom. Prijavilo se je zelo veliko število razstavljalcev in bo razstava ena največjih zadnjih let. Zlasti opozarjajo pridelitelji na lepe študijske in raziskovalske zbirke, ki bodo razstavljene. Za razstavo bo izdan tudi poseben spominski blok. Podoben blok bo izšel tudi za evharistični kongres.

Nove znamke po vsem svetu

ESTONSKA: S sliko predsednika Patsa je izšla še znamka po 25 santimov v sinji barvi.

BAHAMSKI OTOKI: Izšle so še poslednje vrednote serije s sliko kralja Jurija VI., in sicer rjava po 1½ pennyja, siva po 2 p., škrlatna po 3 p. in škrlatna in sinja po 5 šilingov.

BOLGARIJA: Izšle so še nadaljnje znamke serije, ki dela reklamno za bolgarsko poljedelstvo. Na znamki po 10 stotink je žetev, po 15 s. solnčnica, po 30 s. klas, po 50 s. kokoši, po 1 lev konji, po 2 l., ki smo jo že javili, vrtnica, po 3 l. jagode, po 4 l. grozdje, po 7 l. vrtnica in pogled na »dolino rože« in po 14 l. tobak. Prihodnji mesec izidejo tudi posebne spominske znamke za obletnico rojstva naslednika prestola Simeona. Serija bo imela vrednote po 1, 2, 4, 7 in 14 levov.

FRANCIJA: Za jubilej mesta Carcassona je izšla posebna spominska znamka po 5 frankov v svetlo sinji barvi, ki kaže grb tega mesta in reprodukcijo starega pogleda na mesto. — Razen tega je izšla te dni še znamka za 2.15 fr. s sliko rudarja.

HAITI: Dosedanja znamka po 50 centimov s sliko utrdbe je izšla zdaj v črni barvi.

HONGKONG: S sliko kralja Jurija VI. so izšle še znamke po 10 centov v sinji in škrlatni barvi, rdeča po 15 c., zelena po 30 c. in svetlo rdeča po 50 c.

IRSKA: Irska misli v kratkem izdati posebno serijo znamk v spomin na obletnico irskega narodnega junaka očeta Matija.

ISLAND: S sliko največjega gejsira je izdala islandska poštna uprava štiri frankovne znamke, in sicer škrlatno po 15 aurarjev, rdečo po 20 a., sinjo po 35 a. in temno zeleno po 50 a.

NEMCIJA: V nekaj dneh pridejo v promet nove znamke za prvi polet Zeppelina LZ 130 v Ameriko. Serija bo imela vrednote po 50 in 75 pfenigov ter po 1.25 marke. — Službene znamke Hitlerjeve stranke veljajo zdaj že tudi za promet z bivšo Avstrijo, v Avstriji sami pa se še ne prodajajo.

NIZOZEMSKA: V septembru bo izdala poštna uprava za Nizozemsko in za kolonije posebne serije znamk v spomin na 40 letnico vlade kraljice Viljemine. Na znamkah bo slika kraljice po enem zadnjih portretov. Serije bodo vse obsegale vrednote po 1½, 5 in 12½ centa.

KNJIGE IN REVIIJE

Uredništvo je prejelo:

Italia — Jugoslavija

Pod tem naslovom, ki mu slede besede »Po enem letu globokega miru vzdolž jadranskih obal«, je posvetila milanska tedenska revija »L' Illustrazione Italiana« skoraj v celoti svojo prvomajsko številko naši državi. Uvodni članek »Priateljstvo in nova dejstva« je napisal direktor tržaškega »Piccola« in dramatik Rino Alessi, ki pravi med drugim, da imajo od Brennerja do Drave Italijani in Slovani isti položaj in interese.

Po besedah dr. Stojadinovića in grofa Ciana, ki pravi, da je »leto dni preizkušnje potrdilo beograjski sporazum, ki je dokazal, da je najboljšje sredstvo za sporazum in sodelovanje obeh prijateljskih narodov«, opisuje Mario Nordio v članku »Od kumanovske zmage do modernega procvita Južne Srbije« vsestranski napredek naše Makedonije. Aldo Cassuto prikazuje v članku »Jugoslovansko gospodarstvo in nujnost sodelovanja z Italijo« naše gospodarske razmere in vidi v našem naravnem bogastvu vire, ki naj bi pomagali Italiji pri njeni gospodarski osamosvojitvi. C. Sofia opisuje razvoj naše prestolnice, A. Russo pa jugoslovansko umetnost in literaturo. Znani prevajalec iz našega slovstva prof. Umberto Urbani je prispeval v danem okviru temeljit informativen članek o jugoslovanski literaturi, ki je poučen tudi nasprotj slovenskemu slovstvu. Med slikami literatov je tudi Prešernova (po K. v. Goldensteinu). O razstavi italijanskega portreta v Beogradu piše St. Vinaver, o srbskih samostanih pa M. Niodor. Nadalje so prispevki beograjskega župana Vl. Ilčića, inž. M. Manojlovića (o našem gozdnem bogastvu), A. Gabra o Ljubljani i. dr. Vsi prispevki so bogato ilustrirani. Reprodukcije slik naših krajev, narodnih noš itd. so izvrstne. Številka, ki je izšla tako rekoč na predvečer nemškega obiska v Italiji, je dokaz resnične potrebe iskrenega zblizanja med sosednima državama. Direktor revije »L' Illustrazione Italiana« E. Cavacchioli je storil nedvomno precejšnjo uslugo skupni stvari.

M. M. PAVICEVIĆ, CRNOGORCI U PRICAMA I ANEGDOTAMA, knjiga četrtaesta. Uz študija Umberta Urbanija, profesora univerziteta. Štampano u 200 primieraka kao rukopis, isključivo u naučne svrhe. Zagreb 1938. Tiskara Sturković i Poljak, Zagreb, Medulićeva ulica 30. Str. 200.

DELO PROTI TUBERKULOZI, leto IV, št. 3. Najnovejša številka glasila protituberkulozne zveze v Ljubljani priložuje dr. Tomaža Furlana »Drugo žalostno zgodbo iz disperzarija«, pismo vsem onim, ki ne vedo, kar napravi jetika. Nadalje prispevka dr. R. Neubauerja »15 letnica zdravilišča ruskega rdečega križa na Vurbergu« in »Tuberkuloza v Beli Krainici«. Urednik dr. T. Furlan nadaljuje »Poizkuse zdravnikov na samih sebi«. To pot so na vrsti žrtve strašne lepre. Svoje poročilo zaključuje avtor z besedami: »Bili so junaki. Nikogar niso s svojimi poizkusi ubili, le sebe so bili pripravljeno žrtvovati za znanost in za človeštvo. Ker so bili junaki, pravi junaki, se jih danes nihče več ne spomni. Kdor hoče spomenikov, mora — ubijati — ubijati v mazah.« Številka vsebuje še pregled dela proti tuberkulozi pri nas in drugod. »Delo proti tuberkulozi« stane celoletno samo din 10. Naroča se pri upravi: Ljubljana, Miklošičeva cesta,

ZVONCEK, list s podobami za mladino, leto 39, št. 5 objavlja med drugimi prispevki: Pravičica o preplašenem tatu (J. Novak), Solska industrija, Zvončarji so izgubili mamico, Zlata ribica (ruska pravljica, priz. I. Poderžan), Pravičica o zvončkih (Fr. Cvetnov), Škerjančev skladbo Prvi maj, Škorčev suknič (Iv. Gnezda), Za sončkom okrog sveta (Vl. Naglič), Začarani čajni kotliček, Pestra številka z mnogimi slikami vsebuje tudi nekaj pesmi in obilico zanimivega drobiža za mlade glave. »Zvonček« stane celoletno samo din 30. Naroča se pri upravi: Ljubljana, Krakovski nasip 22.

JUGOSLOVENSKA REVIIJA, I, št. 3—4, organ turistič. zvez na Sušaku, v Ljubljani in Mariboru. Prof. V. Antič razpravlja v članku »Crikvenica—Selce—Novi Vinodol« o sodelovanju turistične izgradnje osrednjega dela hrvatske primorske riviere. Istu avtor piše tudi o »Koicijivostu« eksternog turizma. Vl. Regally poroča o »Ljubljani in njenem delu za naš tujski promet«, nadalje je prispeval članek »Slovenija za bolji razvitak našega turizma« ter kramljanje »Resnice in sanje o našem ponosnem Dubrovniku«. Dr. Fr. Ogrin razpravlja o »Razvoju naših gorenskih mest Kamnik«. — Dvojna številka vsebuje lepo tiskane slike iz naših krajev. List se naroča v Ljubljani, Knafljeva ul. 5, in stane celoletno din 100.—

REJEC MALIH ŽIVALI, leto V, št. 5 vsebuje med drugimi zanimivimi in praktičnimi prispevki: Umetno valjenje, Izbira valilnih »ajc«, Kako hranimo piščance (Alf. Inkret, ki poroča tudi o prvem perutninarskem kongresu pred 25 leti), Golob florentinec, Angorski kunec in njegov izvor. Nadaljuje se leposlovni prispevek Ivana Albrehta »Soncu naproti«. List se naroča v Ljubljani, Karunova ulica 10.

ILLUSTRIRTE ZEITUNG LEIPZIG št. 4859 priložuje med drugim turizmu posvečen članek »Od Vroclava v šlezke gore in kopališča«. Dvoje strani nudi zanimiv pogled v berlinsko Akademijo za upodabljanje umetnosti. Ostali del zvezka je izpolnjen z običajnimi rubrikami in dnevnimi dogodki.

PRAKTIČNE NOVOTE

Vedno topla kava

Problem, kako bi ohranili kavo vročo, ne da bi trpel nje okus zaradi temperature, problem, ki je za večje obrate, kantine, gostilne, kavarne velikega pomena, rešuje novi kavovar z električno kurjavo.

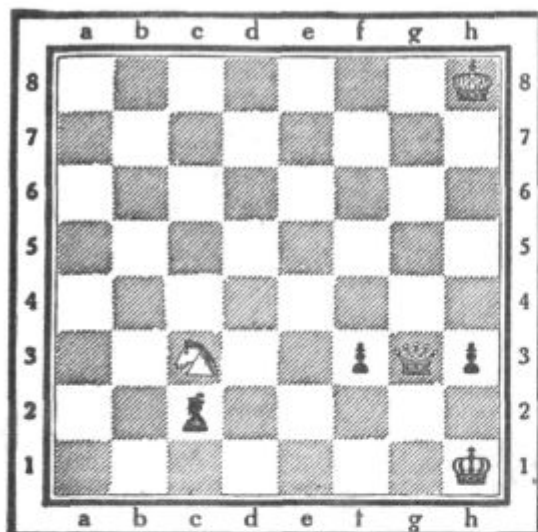
Da se aroma kave dovolj zveze s kovino ne poslabša, sestoji prava posoda iz porcelana. Ta porcelanski vrč je ovit z debelo klobučevinasto plastjo, da se prepreči izgube toplote, in da bi bilo vse skupaj tudi na zunaj lepo, ima kavovar aluminijast plašč. Če položimo znani brzi filter na vrč, precedimo kavo lahko naravnost vanj. Električna kurjava skrbi potem za to, da ostane temperatura vedno enaka, ne da bi bilo treba kavi vreti. Poraba toka je majhna, znaša 40 do 95 W, kar je odvisno od prostornine vrča. Na željo je mogoče dobiti pripravo tudi s posebnim stojalom kot prevesni kavovar, s čimer se natakane kave zelo olajša. Posodo je dobiti za 2, 3 ali 5 litrov.

PROBLEM 239

J. Paboncek

Prva nagrada »Cheney Miniature« 1937

Mat v treh potezih.

Rešitev problema 238

1. Sd5—f6 grozi 2. Kd7 3. De6 mat. 1... Lh4 × f6(a) Db3—d5+ 1... K × f6(b) 2. Kd7 1... e3—e2(2) 2. Sf6—e4!! (grozi Dd5 mat) Kf5 × e4 3. Db3—e6 mat.

Rešitev zlogovnice v št. 18

Vodoravno: Ra, ko, mo, tele, zadeta, četa, rec, spori, pla, lizati, za, ni, ščemenje, ei, capa, na, kaja, šakali, za, Alenka, Ludolf, slo, pater, ži, obveza, mi, ška, Ravni dol, no, srna, o, želo, bivanje, nogl, ja, gin, ja... S tem so izpolnjeni tudi navpični stolpci. — Za nagrado je bil izžreban Janko Rožkar, Novo mesto.

Samo ena je beseda, ki je vsem pomembnim dobam, odličnim duhovom, vsem veram in slednjič tudi naravi skupna. Ta beseda je: dati. Paul Morand

ZA BISTRE GLAVE

395

Bistroumni Gauss

Ko je poznejši slavni matematik Gauss kot desetleten dečko obiskoval osnovno šolo, je učitelj njegovemu razredu zadal računsko nalogo, ki naj bi za dalj časa zaposlila nagajive fante in njemu pripravila nekaj miru. Rekel je namreč učencem, naj seštejejo vse številke od 1 do 100. Toda učitelj se je ukanih, kajti že po eni minuti se je mali Gauss javil z rešitvijo, ki je bila v učiteljevo presenečenje popolnoma pravilna. Kako je mogel stvar tako hitro izračunati? In kolikšna je bila vsota?

396

Igra s kovancem

Nekdo je stegnil svoje roke proti strani. V eni roki je imel kovanec in je vprašal, da-li bi mogel kdo v takšnem položaju spraviti kovanec iz ene roke v drugo, ne da bi roke približal drugo drugo in ne da bi mu kdo pomagal. Kako bi bilo to storiti?

Diofantov nagrobni napis

Grškemu matematiku Diofantu so v heksametrih zložili nagrobni napis, iz katerega je mogoče posneti najvažnejše podatke njegovega življenja in ki ga podajamo tu v prostem prevodu:

»Ta nagrobni spomenik krije Diofanta, čudež ga je pogledati.

Po umetnosti računov izdaja kamen njegovo starost.

Bog mu je dal šestino življenja biti deček.

Dodal je še dvanajstino in mu dal zrasti brado.

V sedmini mu je prižgal plamenico poroke

in pet let pozneje se mu je rodil sinček. Nesrečno dete! komaj je doseglo polovico očetovih let,

ga je vzel grozotni Had.

Še štiri leta, in v bolečini, ki si jo je kajšal z znanjem števil,

je dospel tudi sam do konca življenja.

Ali lahko navedete leta Diofantovega življenja, na katera se nanašajo te vrste?

Rešitev k št. 394

(Dediščina)

24.000 din.

UREDNIK IVAN PODRŽAJ — TELEFON ŠT. 3126 — UREDNIŠTVO NACELNO NE VRAČA ROKOPISOV — IZDAJA ZA KONZORCIJ ADOLF RIBNIKAR — TISKA NARODNA TISKARNA V LJUBLJANI PREDSTAVNIK FRAN JERAN. Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knaflijeva ulica 5 — Mesečna naročnina Din 4,—, po raznašalcih dostavljeno Din 5.—